

de, som anno 1646 har været til eksamen til fri kost, ikke endnu er udi kommunitetet indkomne», hvorfor rektorerne skulle have besked om at beholde deres disciple ved skolerne indtil videre (gentaget 1656). Har forholdet mon bidraget til den løbende præcisering af kravene? Desværre savnes normalt oplysninger om antallet af ikke-bestående kandidater ved studentereksamen, men det kunne være ret stort, 1631-32 i al fald over 30% (jf. s. 149), i dec. 1640 over 50% (Kirkehist. Saml. 7. r. II, s. 244); senere synes det at være faldet kraftigt.

I KJ's stofmættede og velskrevne afhandling er der som antydnet både meget at hente og noget at diskutere. Læsere af tidligere skolehistoriske fremstillinger vil nok finde, at disse i højere grad burde være inddraget for at give resultatet af KJ's egne undersøgelser bredde, og der kan gøres nogle formelle indvendinger (f.eks. hedder forfatteren af Århus katedralskoles historie Tauber, ikke Taaber, mens Casper og Jesper Brochmand turde være een og samme person), men dette anfægter ikke, at bogen for latinundervisningens historie er et pionerarbejde og i det hele et læseværdigt bidrag til latinskolen almindelige historie i Danmark. Til benefice for dem, der ikke er kyndige i latinen, har forfatteren fulgt det prisværdige princip at lade alle latinske citater ledsage af oversættelser til dansk.

Harald Ilsøe

FRITZ HODNE: Norges økonomiske historie 1815-1970. Oslo, Cappelen, 1981. 620 s.

Dette omfangsrige værk er den første store, sammenfattende oversigt over Norges økonomiske historie i det 19. og 20. århundrede. Forfatteren er økonom og lektor i økonomisk historie ved Handelshøjskolen i Bergen. Hans faglige baggrund kommer bl.a. til udtryk ved en eksplicit fremlæggelse og anvendelse af nyere økonomisk teori, et træk der hører blandt bogens hovedfortjenester. Kort fortalt betoner han som udgangspunkt den varige uligevægt og behovet for hurtige forandringer i modsætning til gængs neoklassisk ligevægtsteori. De afgørende årsagssammenhænge i denne proces finder han for Norges vedkommende i en teori om eksportledet vækst, der indrammer og dominerer hele fremstillingen. Med støtte i absolutte eller komparative fordele var eksporten motor i landets økonomiske vækst. Det var først og fremmest eksporten, der førte til øget kapitaldannelse, højere produktivitet og en voksende produktion per capita. Forbindelsen mellem de moderne, eksportorienterede sektorer og de traditionelle sektorer ser Hodne dernæst inden for rammerne af en dualøkonomisk model med noget nær ubegrænset tilgang af arbejdskraft

kombineret med relativt faste lønforskelle mellem de moderne og de traditionelle sektorer. Endelig indgår som et tredje teorielement schumpeterske foretagere eller entreprenører, der i et vist omfang formidler overgangen mellem mikro- og makroperspektivet.

Disse teoretiske udgangspunkter, der opridses i indledningen, bestemmer bogens opbygning. I centrum står Norges store eksporterhverv: træforædlingsindustrien, fiskeriet og skibsfarten, samt efter århundredskiftet også industrien, hvor Hodne konstaterer et industrielt gennembrud 1905-16, udløst af elektriciteten med baggrund i landets store vandkraftressourcer. I overensstemmelse med en ældre tradition får også statens økonomiske politik og kreditmarkedet en fyldig behandling. Derimod er fremstillingen mere nødtørfvig, når det gælder landbruget og periodens sociale forandringer. Kronologisk ligger tyngdepunktet fra 1840 til 1914, der med 11 kapitler optager omkring to tredjedele af bogen, mens f.eks. det før-industrielle Norge 1815-1840 og det seneste opsving fra 1952 til 1970 hver må nøjes med et enkelt kapitel. Efter anmelderens opfattelse fører Hodnes teoretiske udgangspunkt om eksportledet vækst til en undervurdering af landbrugets rolle for den økonomiske vækst. Mest plads får landbruget på bogens forside, der domineres af tre eftertænksomt gumlende køer. Tilsvarende underprioriteret er overgangen fra håndværksmæssig til fabriksmæssig produktion. Det er også spørgsmålet, om tiden ikke snart er inde til en nedtoning af den traditionelle økonomisk-politisk prægede historieskrivning, i det mindste for tiden forud for 1945. Specielt gælder dette for den meget detaljerede fremstilling af deflationspolitikken fra 1815 til 1840 og igen i 1920'erne.

Hodne er, som man kunne forvente, velorienteret i den nyere forskning om Norge økonomiske historie, og bogen giver en god indgang såvel til denne forskning som til vigtigere økonomisk teoretiske bidrag. Mere usædvanligt har forfatteren desuden inddraget et stort antal studenteropgaver med nye resultater og synspunkter, samt den fyldige, men almindeligvis oversete festskriftlitteratur. Blandt bogens fortrin er endvidere en række nye og ofte provokerende tolkninger, omend det empiriske grundlag undertiden må være lidt lemfældigt.

Kun på et enkelt punkt, hovedteorien om den eksportlede vækst, er der her plads til at tage en diskussion op. For at undgå misforståelser er der grund til at præcisere nogle udgangspunkter. For det første er det ikke min opfattelse, at Hodne burde have skrevet en anden bog om et andet emne. Hodnes bog er netop spændende ved den konsekvente fastholden ved teorien om eksporten som motor for den økonomiske vækst. Dernæst er det naturligvis rigtigt, at meget af den økonomiske vækst i Norge var knyttet til en opdyrkning af og tilpasning til udenlandske markeder. I

forhold til andre mindre lande var Norge vel endog speciel, dels ved en meget betydelig kapitalimport, dels ved omfattende direkte udenlandske investeringer især i industri og minedrift.

Hodne opfatter øjensynligt eksportmarkederne som en eksogen faktor. At eksportmarkederne var en faktor, som aktørerne ikke havde kontrol over, benyttes direkte som kriterium for at betragte denne faktor som afgørende (s. 25). Der er i det mindste to problemer ved denne opfattelse. For det første er selve kriteriet problematisk. I og for sig giver det lige så god om ikke bedre mening at benytte det modsatte kriterium. For det andet var eksportmarkederne ikke uafhængige af aktørerne. Tværtimod var det aktørerne, som aktivt oparbejdede eksportmarkederne, selv om det bagefter kan se ud, som om de var givne på forhånd. Hodne er opmærksom på vanskelighederne, men det virker ikke som en overbevisende løsning, når han senere s. 102 søger at klare problemet ved at sige, at når først de nye betingelser (efterspørgsel fra eksportmarkederne) foreligger, giver det lige så god mening, at kalde foretagerne for den udløsende faktor. Det indebærer jo bl.a., at han udskifter hovedkriteriet. Sagt på en anden led, har Hodne problemer med at forene teorien om eksportledet vækst med foretagerteorien.

Teorien om eksportledet vækst fører desuden let til overdrevne forestillinger om en automatik mellem frihandel og økonomisk vækst. Med dette udgangspunkt skulle frihandelsperioden fra midten af 1870'erne til midten af 1890'erne have budt på gunstige vækstmuligheder. Disse muligheder realiseredes imidlertid kun i et beskedent omfang, og måske endda mindre i Norge end i nabolandene. Omvendt giver teorien ikke store forventninger til den økonomiske vækst i perioden fra 1914 til 1939. Men på trods af teorien, på trods af krig, deflation, kriser og handelsrestriktioner, kom Norge i denne periode op på en markant højere vækstrate i bruttonationalproduktet, på 3,1% i gennemsnitlig årlig vækst, mod kun 2,1% i perioden fra 1865 til 1915. Endvidere synes Hodne at have den opfattelse, at overflytningsgevinsterne som følge af vandring fra traditionelle til moderne sektorer var særligt store i perioder med en stærkt voksende udenrigssektor og kraftige produktivitetstigninger i de moderne sektorer. De fremlagte beregninger peger imidlertid i den modsatte retning. Overførselsgevinsterne andel var forholdsvis moderat (40,8%) fra 1865 til 1875 og endog meget lav fra 1890 til 1910 (11,5%), men omvendt helt oppe over 60% under den økonomiske afmatning fra 1875 til 1890. I det 20. århundrede skal man antagelig frem til 1930'erne for at komme op på andele, der kan måle sig med perioden fra 1875 til 1890.

Det vil føre for vidt at gå ind i en nærmere sammenligning mellem den norske og danske udvikling i perioden. Det mest slående er ikke de for en

væsentlig del velkendte forskelle mellem de to økonomier, men snarere de mange lighedspunkter såvel i den økonomiske politik som i den realøkonomiske udvikling. Og mange af disse lighedspunkter giver anledning til en fornyet overvejelse af gængse forklaringer. For at nævne et enkelt eksempel, plejer man i Danmark at forklare stilstanden i jernbanebyggeriet fra midten af 1870'erne til omkring 1890 med venstrepartiernes visnepolitik over for Estrup-regeringen. Da jernbanebyggeriet ligeledes var meget behersket i Norge i disse år, er der grund til at rette opmærksomheden mod andre forklaringsfaktorer.

Sammenfattende vil Hodnes bog i en årrække stå som et standard- og referenceværk om Norges økonomiske vækst i det 19. og 20. århundrede, og dertil som et helstøbt eksempel på en konsekvent anvendelse af teorien om eksportledet vækst. Men nordmændene har mere at byde på. Næsten samtidig med Hodnes bog, der kom i en foreløbig udgave på engelsk allerede i 1975, udsendtes to andre sammenfattende fremstillinger af Norges nyere økonomiske historie. I 1979 udkom første bind af Universitetsforlagets økonomiske historie, *Ståle Dyrvik m.fl.*: »Norsk økonomisk historie 1500-1850«, Bergen (271 s.), hvor landbruget spiller en anderledes fremtrædende rolle end hos Hodne, og formentlig også vil gøre det i det følgende bind. Derpå fulgte i 1981 *T. Bergh m.fl.s* korte oversigt »Growth and Development. The Norwegian Experience 1830-1980«, (168 s.), Norwegian Institute of International Affairs, Oslo, der i modsætning til Hodne mener, at rytmen i den norske økonomi først og fremmest skal forklares ud fra indenlandske betingelser.

Ole Hyltoft

VAGN DYBDAHL: Det nye samfund på vej 1871-1913. Dansk socialhistorie bd. 5. København, Gyldendal, 1982. 312 s., ill.

ANNEGRETE DYBDAHL: Register til dansk socialhistorie bd. 1-7. København, Gyldendal, 1982. 106 s.

Med udsendelsen af Vagn Dybdahls »Det nye samfund på vej 1871-1913« og registerbindet er samleværket »Dansk socialhistorie« afsluttet, et stort anlagt projekt udført i Statens humanistiske Forskningsråds regi. På godt og ondt følger det traditionen for større samlede værker om dansk historie. Inden for en løs fælles ramme har de enkelte forfattere frit kunnet udfolde deres forståelse af begrebet socialhistorie og anlægge individuelle metoder og prioriteringer. Værket er følgelig som helhed ganske heterogent både kvalitetsmæssigt og tematisk, også ud over de forskelle som er bestemt af de forskelligartede epoker og samfundsformer,